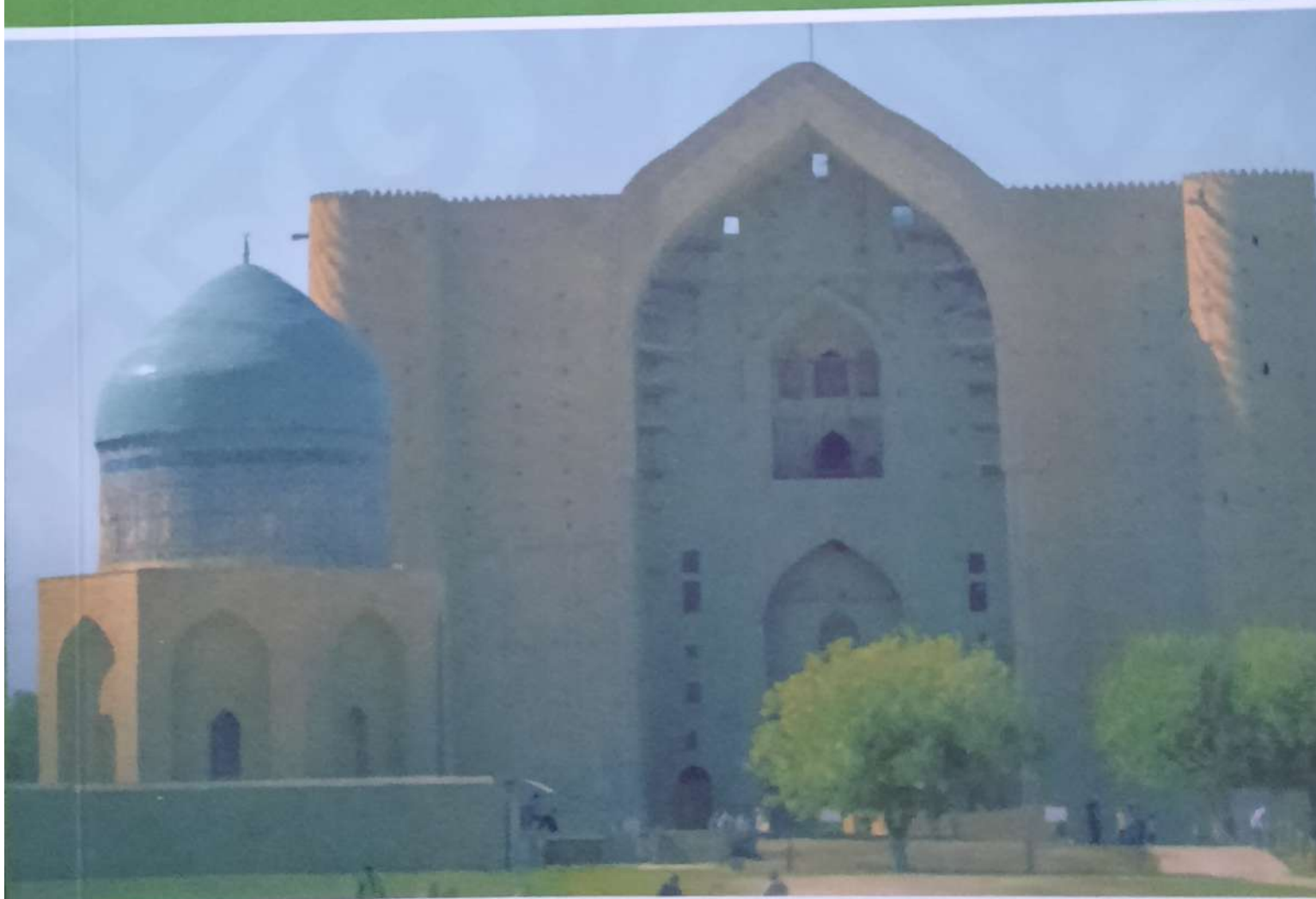

Камалова Ф.Б.

Киелілік. Қазақстанның діни және ғибадат орындары

Монография

Түркістан 2022

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ БІЛІМ ЖӘНЕ ҒЫЛЫМ
МИНИСТРЛІГІ**

Қожа Ахмет Ясауи атындағы халықаралық қазақ-түрік университеті

Камалова Ф.Б.

Киелілік. Қазақстанның діни және ғибадат орындары

Монография

Түркістан 2022

УДК 726 (035.3)
ББК 63.4стд1-427
К16

ҚОЖА АХМЕТ ЯСАУИ АТЫНДАҒЫ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҚАЗАҚ-ТҮРІК
УНИВЕРСИТЕТІНІҢ ҒЫЛЫМИ КЕҢЕСІНДЕ (29.12.2021 Ж., ХАТТАМА №5)
ТАЛҚЫЛАНЫП, БАСПАҒА ҰСЫНЫЛДЫ

Рецензенттер:

Ғышхан К. – филос.ғ.к., доцент (Л.Н.Тумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті)
Дүйсенбаева А.Қ. – PhD, доцент м.а. (Нұр Мұбарак Египет Ислам мәдениеті университеті)
Абжалов С.У. – филос.ғ.к., доцент (Қожа Ахмет Ясауи атындағы халықаралық қазақ-түрік университеті)

К16 Камалова Фәриде Болатқызы. Киелілік. Қазақстанның діни және ғибадат орындары. Монография. – Алматы, 2021. – 129 бет.

ISBN 978-601-7805-99-9

Монографияда киелі, қасиетті, сакралды ұғымдарының түсініктемесі, киелі жер ұғымының анықтамасы және жіктемесі, Қазақстандағы діни ғибадат орындарын дінтанулық тұрғыда зерттеу мәселелері, олардың ұлттық код пен ұлттық бірегейлікті жаңғыртудағы ықпалы қарастырылған.

Монография дінтанушыларға, мәдениеттанушылар мен өлкетанушыларға: ғылыми зерттеушілер мен оқытушыларға, докторанттарға, магистранттарға, дінтану мен туризм бакалаврларына, сондай-ақ эксперттер, мемлекеттік қызметкерлер, конфессияаралық қарым-қатынастар мәселелерін реттеуші орындар, туризммен айналысатын компаниялар, ұлтымыздың тарихы мен дініне қызығушылық танытатындардың барлығына арналған.

УДК 726 (035.3)
ББК 63.4стд1-427

© Камалова Ф.Б.

Бүгінгі таңда елімізде рухани жаңғыру мемлекеттік бағдарламасы өзекті болуына байланысты Қазақстанның киелі жерлерін зерттеу мемлекетіміздің осы саясатын жүзеге асырудағы негізгі қадамдардың бірі. Осы тұрғыда, ҚР Тұңғыш Президенті – Елбасы Н.Ә. Назарбаевтың «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» атты бағдарламалық мақаласы негіз бола алады. Бұған дейін де қоғамымызда «Қазақ елі», «Мәңгілік ел» деген мәселелер көтерілген еді. Қазіргі күні осы мәселелердің барлығы тұтастай алғанда ұлттық кодымызды жаңғыртудың бастамасы екендігіне көз жеткізуге болады. Бұл жердегі ұлттық код дегеніміз – халықты біріктіретін ұлттық идея. Ал, осы ұлттық идеяларымыздың бірі еліміздегі киелі жерлерімізді тереңдей зерттеу, қайта жаңғырту, насихаттау.

Қазіргі кезде елімізде Қазақстанның киелі жерлері бойынша өлкетанулық, археологиялық, этнографиялық, тарихи-мәдени зерттеулер бөлек-бөлек жасалынууда, осы зерттеулерге сәйкес Қазақстанның қасиетті, киелі жерлерінің тізімі бір жүйеге келтіріп, жіктелінуде. Осыған орай, бұл ғылыми жұмыстың өзектілігі: біріншіден, киелі, қасиетті ұғымдарының теориялық-әдіснамалық құрылымын ашып алу, яғни киелілік пен киелі жер ұғымдарының анықтамасын беру; екіншіден, киелі жерлерді айқындаудың негізгі қағидаларын зерттеп, қандай критерийлер бойынша киелі жерлер деп табуға болатындығын анықтау; үшіншіден, «Сакралды Қазақстан» зерттеу орталығы ұсынған «діни және феноменологиялық тұрғыда жүйелеу, яғни дінтанулық талдау жасау барысында осы зерттеу жұмысының өзіндік классификациясын ұсыну; төртіншіден, киелі жерлердің ұлттық кодты нығайту мен сақтаудағы орны мен рөлін, жаһандық ауқымдағы құндылықтарын сақтап қалудағы маңыздылығын қарастыру. Осыдан біз киелі жерлерді түсіну секілді сұрақтарға бір мәнді жауаптар ала аламыз. Зерттеу жұмысының барысында киелі, қасиетті ұғымдарын мәдени-тарихи мағынада немесе тек діни мағынада түсінудегі орны қандай секілді мәселелер қарастырылатын болады.

Монография Қазақстанның діни ғибадат орындарына дінтанулық талдау жасау арқылы, оның теориялық-әдіснамалық негіздерін, қоғамдық рухани және әлеуметтік-мәдени болмыс аясындағы көріністері мен ерекшеліктерін ашуға бағытталған.

Қазақстан территориясындағы әулие-қорымдар мен кесене-мазарларға байланысты зерттелген отандық, шетелдік тарихи деректер мен қазақ жерінде сақталған аңыздарға дінтанулық талдау жасалатын болады. Нәтижесінде әулиелердің, яғни киелі адамдардың шығу тегі, өмірі мен қызметі және қайда жерленгендігіне діни-феноменологиялық талдау беріледі. Бұлар дін феноменологиясының негізі болып табылатын киелі адам, киелі мекен, киелі кеңістік, киелі уақыт, киелі іс-әрекет деген діни феноменологияның негізгі категориялар тұрғысында қарастырылады.

МАЗМҰНЫ

АЛҒЫ СӨЗ	3
1 «КИЕЛІ», «ҚАСИЕТТІ», «САКРАЛДЫ» ҰҒЫМДАРЫНЫҢ ДИНИ- ФЕНОМЕНОЛОГИЯЛЫҚ КОНТЕКСТІ	11
1.1 «Киелі», «қасиетті», «сакралды» ұғымдары	11
1.2 Киелілік категориялары	19
1.3 «Киелі жер» ұғымы және оның жіктелімі	25
2 ҚАЗАҚСТАННЫҢ ДИНИ ЖӘНЕ ҒИБАДАТ ОРЫНДАРЫ	34
2.1 Діни сипаттағы киелі жерлер	34
2.2 Ұлттық сипаттағы киелі жерлер	66
2.3 Әулие феномені: үндестік мәселесі	87
3 КИЕЛІ ЖЕРЛЕРДІҢ ТАРИХИ САНАНЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУДАҒЫ МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ	95
3.1 Қазақстанның киелі жерлері ұлттық кодты жаңғыртушы ретінде	95
3.2 Ұлттық бірегейлікті сақтаудағы киелі жерлердің ықпалы	104
ҚОРЫТЫНДЫ	115
ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ	122